

To naj za zdaj zadošča, ker nisem hotel vsega gradiva porabiti in izčrpati. Moj namen je bil edino ta, da pokažem pravi obraz Langusovih nekdanjih fresk pri frančiškanih v Ljubljani. Langus kot slikar absolutno ne zasluži pridevka obrtnika-eklektika. Če bi imeli naši severni sosedje Langusa, bi bila o njem že davno izšla posebna monografija. Za nas pa gre zasluga, da je rešil Langusa pozabljenosti, predvsem Steski, ki je še pravočasno zbral tudi vse dostopno gradivo njegovega dela in odprl pota za nadaljnje raziskavanje o slikarju.

Opombe k slikam članka.

Slika 14. (k strani 334.) kaže Langusov koncept za sliko pod vrhom oboka na zadnji strani prezbitarija pri frančiškanih. Po potresu so okno zazidali in je Kleinert naslikal sedanjo sliko Matere božje kot zaščitnice treh frančiškanskih redov. Pri zasnovi te kompozicije (stopnice) se je Langus najbrž naslonil na Rafaelovo »Mašo v Bolzeni« v vatikanskih staneh.

Na sliki 15. (k strani 335.) sta združeni dve skici za glavno fresko na stropu ladje. Popis je v spisu samem.

Slika 16. (k strani 337.) naj služi kot detajl (Marijino vnebovzetje) v spopolnilo reprodukcije freske v kupoli na Šmarni gori v DS 1904, str. 464 in v dr. Steletovem Orisu sl. 56.

Sliki 17. in 18. (k strani 337.) predstavljata Langusove freske v kupoli ljubljanske stolnice iz l. 1843.—1844. Na sliki 17. je srednja skupina (sv. Trojica, Marija in sv. Nikolaj) po Quagliu; sv. Jožef in sv. Janez Krstnik sta Langusova. Na sliki 18. je Quaglieva zgornja srednja figura in druga na robu ob desni, ostalo je Langusovo. Obe fotografiji sta bili posneti l. 1905. od blizu.

DR. IVAN GRAFENAUER

SLOVENSKA NARODNA ROMANCA O ROMARJU SV. JAKOBA KOMPOSTELJSKEGA

Slovenska pripovedna narodna pesem ima nekaj prav odličnih balad in romanc s španskimi motivi, dokaz, da španska našim prednikom nikakor ni bila »španska vas«.

O »Lepi Vidi« (SNP, št. 72—75) smo že slišali, da sega še v dobo, ko so Mavri iz Španije, Afrike in Sicilije plenili po naših morskobrežjih (DS, 1937/38, 230—237). Ker se motiv te balade — morski razbojnik ugrabi mater, da jo proda kot sužnjo do jiljo v mohamedansko deželo — nikjer drugod ne najde, ne v slovanski ne v romanski ali germanski narodni poeziji, je »Lepa Vida« po vsej verjetnosti zrasla iz samega slovenskega življenja in trpljenja v tisti zgodovinski dobi od 9. do 11. stoletja. Tudi pesemska oblika, posneta po starogermanski aliterirani epski dolgi vrstici, ki jo najdemo tudi v staroruski epiki in v najstarejših slovenskih zagovorih, se s tem sklada.

Drugače je z našo narodno romanco o »Romarju sv. Jakoba Kompostelskega« (SNP, št. 57.). To je mednarodna snov evropske srednje-

veške narodne poezije, pripovedke kakor pesmi, o ženi visokega rodu, grofici ali celo kraljici, ki preoblečena v romarja ali meniha pevca s petjem in godbo reši svojega pri »poganih« (mohamedancih) ujetega moža iz težkega suženjstva — torej nekak snovni nasprotak romanci o kralju ali vitezu, ki preoblečen kot romar ali menih reši svojo ugrabljeno ženo takisto iz rok mohamedanskega (saracenskega ali turškega) ugrabitelja: Il moro Saracino — Kralj Matjaž in Alenčica (SNP, št. 1—8) — Kraljević Marko i Mina Kosturjanin (Bogišić, NP, I, št. 7. Hrv. nar. pesme, Mat. Hrv., Junačke pjesme, II, 1897, št. 47.). Prim. Slovensko čitanko za višje razrede srednjih šol, I, 1921, str. 290.

Prvi, uvodni del pesmi, ki je kulturnozgodovinsko zelo mikaven, pripoveduje, kako se »kraljič — le-ta lepi španski kralj« pripravlja na romanje k sv. Jakobu Kompostelskemu s strogo pokoro: z nočnim bedenjem in molitvijo, z zdržnostjo v zakonskem življenju, z miloščino. Kraljica, ki njegovega namena ne pozna, že misli, da ji je mož nezvest; a ko gre skrivaj gledat za njim, ga najde v molitvi, pripravljenega za romarsko pot na grob sv. apostola Jakoba Starejšega v Komposteli:¹

<p>Kdor hoče romar biti, romar svetga Jakopa, more zjutraj zgodaj vstajat, zvečer pozno spat iti, 5 kakor je vstajal kraljič, le-ta lepi španski kralj, ko kraljica je menila, de je hodil k mojškram vás.</p> <p>En jutro je zared² vstala 10 šla pogledat za njim. Ker³ ga je bla ona najdla v le-ti svetli kamrici, ker³ je on zvesto preklečal per podob šent Jakopa. 15 Tukaj je Boga on prôsil, de b mu dal en srečni pot, k se na božjo pot zdviguje.</p>	<p>20 On ima zraven sebe le-to palco romarsko ino debeli roženkranc. Zraven tudi je ležalo za njegov popotni rônc⁴ tri mošne, vse polne dnarjev, ker on gre na božjo pot. 25 Prve dnarje je napravil, de jih bo vbogejme dajal vsem sroticam in beračam, kter po hišah prosijo. 30 Druge dnarje je napravil, vbogejmé jih bo dajal vsem cerkvam, ki so ubožne. Tretje dnarje sam bo užil, ker pojde po božjih potih.</p>
---	---

¹ Pesem navajam po Štrekljevi zbirki SNP, št. 37, ki se sama naslanja na zapisek v nedatirani zbirki iz zapuščine Matevža Ravnikarja Poženčana, zaznamenovani s PP (Povasne pesmi), str. 44—46. M. Ravnikar Poženčan jo je pa zapisal še dvakrat v takisto nedatirani zbirki z naslovom Viši pesmi in povasne popevke (VP v 4 zvezkih), II. zv., str. 99—101 ter 106—107, in v datirani zbirki Stare medljudne pesme, »med katerimi so ble najpoznejši zložene pred devetnajstim stoletjem. Na Gori (pri Sodražici) 1. Velciga serpana 1858.« (v 5 zvezkih), I. zv., str. 42—44. Različice gl. v SNP.

² Záred, záredi Kras-Miklošič: zgodaj.

³ Kér: kjer.

⁴ rônc: nem. Ranzen, torba.

V tem uvodnem odstavku naše romance — v enačicah drugih narodov tega odstavka ni — je vse polno spominov na davno minule srednjeveške verske in življenjske navade, ki jih pevci in narekovalci že davno niso več razumeli, a so se vendar skorajda čudežno ohranili še do tedaj, ko je pred dobrimi sto leti Matevž Ravnikar iz Poženka (1802—1864) pesem zapisal in jo rešil pozabe.

Romanje je bilo še v visokem srednjem veku eno najpoglavitejših spokornih dejanj, a se je moralo družiti še z drugimi deli sv. pokore, to je s postom, h kateremu je nerazdružno spadalo tudi zdržno življenje v zakonu, odpoved upijanljivim pijačam, posebno vinu, in miloščina siromakom in cerkvam. Res je sicer, da se je Cerkev že v dobi Karla Vélikega morala boriti zoper zlorabo romanja, njega pozunanjenje in zoper izrastke romarskega življenja, o čemer pričajo zapisniki frankovskih sinod leta 813.; morala se je zoper take zlorabe bojevati tudi v dobi križarskih vojsk in pozneje; a v naši romanci postavljeni vzor romarja in z romanjem združene pokore je veljal kljub temu nesporno še vedno kot vzor, ki se ga je treba držati (v poznem srednjem veku v času potresov in kuge so se temu vzoru pridružila še razna pretiravanja, tako pri bičarjih in skakačih 14. stoletja). Posebno značilna je v naši pesmi le posredno izražena zdržnost od zakonskega občevanja, ki je pevec že davno ni več razumel, češ da je kraljica postala ljubosumna le zato, ker je kraljič zvečer prepozno spat hodil, zjutraj pa prezgodaj vstajal.

Prav tako so kulturnozgodovinsko mikavne mojškere, katerim naj bi bil hodil španski kraljič v vás. To niso bile kake šiviljske mojstrice (it. maestra), kakor se rabi beseda v današnjih slovenskih narečjih, ampak plemenite gospodične ali gospe, ki so učile plemiške hčere tujih živih jezikov, predvsem francoščine, in plemstvu primerne družabnega vedenja in so bile hkrati spoštovane družabnice viteških žená, torej nekake dvorjanice.

Take vzgojiteljice viteških hčerá so se pojavile najprej, nekako v 11./12. stoletju, na Francoskem, kjer so že tedaj v plemiških krogih začeli gojiti domači jezik kot jezik viteške poezije, hkrati pa tudi verzifikacijsko umetnost in igranje lutnje, harfe in podobnih trzal in godal.⁵ V dobi križarskih vojsk so se francoske viteške življenjske pri branju viteškega romana o Lanzelotu; hkrati si je francoski jezik pridobil vseobčo veljavo kot jezik izobražene viteške družbe, pa tudi navade, posebno tudi strast za branje francoskih verznihi viteških romanov, udomačile tudi v Italiji in v vsem obsegu rimsko-nemškega cesarstva — prim. ander kurzweil (drugo zabavo v op. 5.), pa tudi v 5. spevu Dantejevega Pekla Francesco da Rimini in Paola Malatesta

⁵ Prim. kaj pravi o ženi grofa iz Rima nemška, naši romanci sorodna pesem »Graf von Rom«, kit. 11, 1—4: Die fraw kunt lesen und schreiben — und ander kurzweil vil, — darzu kunt sie harpfen und geigen und ander seitenspil (Gospa je znala brati in pisati in mnogo drugih zabavnih stvari, k temu še igrati na harfo in gosli in na druga glasbila s strunami).

kot jezik provansalske truvadurske lirike in severnofrancoske truverške viteške epike, ki sta postali vzor tudi za vse nemško (pozneje tudi italijansko) pesništvo. Zato za pouk in vzgojo viteških hčerá ni več zadostoval, kakor poprej, domači dvorni kaplan s svojo latinščino, treba je bilo v vseh dvornih šegah izurjene francoske vzgojiteljice,⁶ »mojstrice«: strfr. maistresse (magistra), srvnem. meisterinne, it. maestra (naša mojškra) pomeni prvotno vzgojiteljico, nadzornico (Mlada Zora, SNP, št. 114, v. 26—32: Me vselej dobro varvajo: — pred menoj mojšker gre devet, — za menoj hlapcov gre deset, — na straneh gresta brata dva, — oba risance imata, — de mene Zoro varjeta); večinoma pa pomeni »mojškra« kraljevsko ali plemiško dvorjanico, družabnico (Kralj Matjaž in Alenčica, SNP, št. 1., v. 58: Hité naprot mu (Matjažu) držiná, — najpredaj grede mojškrica); časih so na slabem glasu, tako izdajalska »moškra« v pesmi »Kraljéva umorjena« (SNP, št. 120.) in v naši romanci.

Ta uvodni del naše romance je vsekakor dokaz, kako trdno je včasih vztrajala naša narodna poezija pri starem, tudi če so se življenjski običaji že močno spremenili.

Druga polovica romance obsega šele pravo, tudi pri drugih narodih ohranjeno pripovedno snov:

Tak je rekla mu kraljica: 35 »Kaj prezgodaj vstajate? Al bom sama zdaj srotica? Kam, gospod, vi pojdete? Na pot se vi pripravljate, nam pa nič ne poveste.« 40 Tak je rekel mladi kralj: »Grem v lepo Galicijo, notri k svetem Jakopu.« Tako je rekla kraljica: »Deleč ni za vas hodit: 45 če vas Turki ugledajo, vas v ječo vržejo.« Še se z doma on vzdigne, kamor deleč je prišel, notri v globoko Turčijo. 50 Gôr in dol po Turškem hodi, moli sveti roženkranc; gor in dôli premišljuje, kje bi prišel k svetem grob.	Dobili so ga carjov hlapci, 55 vrgli v ječo ga temno. To je zvedela kraljica, se naprav po romarsko, se držala ko srotica, s sabo vzela citrice, aj te citre pisane. 60 Šla v Turčijo je globôko, gôr in dol po Turškem gre in je citrala lepo. Turški car jo je zagledal, 65 tak ji pravi, govori: »Kaj češ, ubožec, lona jmeti, k nam tako znaš citrati?« »Lona jez nič druga nočem kot jetnika vašega.« 70 Car dovol, kar ôna hoče, dal ji z ječe romarja.

⁶ Gl. Gustav Schnürer, Kirche und Kultur im Mittelalter, II², Paderborn, 1929, str. 375.

Ta poglavitni, pripovedni del romance o »Romarju sv. Jakoba Kompostelskega« ima nekatere očitne svojske posebnosti. Na prvem mestu je treba opozoriti na to, da pevci in narekovalci že davno pred Ravnikarjevim zapisom niso imeli pravega pojma o zemljepisnem in zgodovinskem ozadju naše zgodbe: kralj hoče romati »v lepo Galicijo, — notri k svetem Jakopu« (v. 41—42), a kraljica ga svari, češ »če vas Turki ugledajo, — vas v ječo vržejo« (45—46); in res ga vodi pot »notri v globoko Turčijo« (49), kjer išče, »kje bi prišel k svetem grob« (53); in res ga dobe »carjov hlapci« (54) in vržejo »v ječo ga temno« (55).

H kateremu »svetemu grobu« je torej španskega kralja vodila pot?

Znano je iz svetega pisma, da je sv. apostol Jakob star., brat sv. apostola in evangelista Janeza, kot prvi izmed apostolov umrl mučeniške smrti v Jeruzalemu, ko ga je Herod Agripa »z mečem umoril« (Apd 12, 2); njegov grob je bil prvotno torej v Jeruzalemu. V začetku 9. stoletja pa se je po legendi prikazala nad nekim poljem v španski pokrajini Galiciji, ko ni bila več pod oblastjo mohamedanskih Arabcev, tamošnjemu škofu zvezda in mu naznačila grob sv. apostola Jakoba star. Nad grobom so postavili sv. Jakobu na tistem zvezdnem polju (Santiago de Compostela) cerkev, ki je postala v srednjem veku za Jeruzalemom in Rimom najbolj spoštovana in najbolj sloveča božja pot, posebno od 10. do 15. stoletja.⁷ Nedvomno je moralo torej že pred prikaznijo na Španskem (in drugod po svetu) živeti izročilo, da grob sv. Jakoba ni več v Jeruzalemu — tam ga v srednjem veku ni nihče več iskal — ampak na Španskem. Ker je bila Galicija po arabskem vpadu nekaj časa pod oblastjo mohamedanskih osvajalcev, si lahko mislimo, da so ob prihodu »nevernikov« pred begom ali na begu svetinje nekje skrili in jih po osvoboditvi niso mogli več najti.

Znano je tudi, da je že izza 7. stoletja na Španskem živelo zgodovinsko nepotrjeno izročilo, da je apostol Jakob star. nekaj časa bival na Španskem in tam oznanjal evangelij.⁸ To izročilo je razumljivo le iz posebnega češčenja sv. apostola, to samo pa iz izročila, da se hranijo na Španskem njegove svetinje in se kaže tam njegov grob. Saj se je razširilo češčenje prej neznanih ali nič kaj posebno spoštovanih svetnikov prav s prenosom njihovih svetih ostankov. Tako se je razširilo češčenje sv. škofa Nikolaja iz Mire (4. stol.) z Vzhoda, kjer so ga že v 6. stoletju zelo častili, po vsem krščanskem Zapadu, ko so prenesli njegove kosti v Bari (1087);⁹ tako češčenje sv. Treh kraljev

⁷ Dr. Ludwig Andreas Veith, *Volksfrommes Brauchtum und Kirche im deutschen Mittelalter*, Herder, Freiburg i. Breisgau, 1936, str. 34.

⁸ Dr. Fr. Jaklič, *Življenje svetnikov III.*, Družba sv. Mohorja v Celju, 1934. nsl., str. 141. Der Grosse Herder, 6. zv., 324, pod značnico Jakobus 1). Dr. Jožef Lesar, *Apostoli Gospodovi*, 1924-25, DsM v Prevaljah, II. zv., 92.

⁹ Veith, *Volksfrommes Brauchtum und Kirche im dt. Mittelalter*, str. 39. Der Grosse Herder, 8. zv., 1257, pod značnico Nikolaus, Heilige 2).

po prenosu njihovih ostankov iz Milana v Köln (1164).¹⁰ Ni seve verjetna španska legendarna pripovedka, da sta truplo sv. apostola Jakoba izkopala že njegova učenca sv. Atanazij in Teodor — ki o njih strokrščanski spisi ničesar ne vedo — in bežala z njim na Špansko, kjer sta sv. truplo v mestu Iriji Flaviji (poznejši Komposteli) položila v kamenito rakev, izdelano po rimski šegi, in nad njo zgradila majhno kapelo, v kateri so pokopali pozneje tudi sv. Atanazija in Teodorja.^{10a} Ni pa izključeno, da so svetinje sv. Jakoba res prenesli na Špansko, morda ko so Perzijci Jeruzalem zavzeli in opustošili ter odnesli s seboj v Ktesifon tudi Kristusov sveti križ (614), ali morda, ko so Arabci pod kalifom Omarom I, Sveto deželo in Jeruzalem Bizantincem za zmeraj iztrgali (637). Prenosi svetinj, ki so prišli na Zapadu v navado šele v 8. stoletju — tedaj so prenesli sveta trupla iz katakomb v Rim, ker so Langobardi rimsko okolico le prevečkrat pustošili — so bili na grškem Vzhodu že davno prej priljubljeni.¹¹

Sveti grob v naši romanci je torej v začetku mogel pomeniti le grob sv. apostola Jakoba star. v Komposteli, mohamedanci pa, ki so španskega kralja ujeli, niso bili Turki, ampak španski Mavri, ki jih naša narodna pesem sicer imenuje »zamorce« (iz lastnega imena Morec, špan. it. Moro, sfr. Maure, More, nem. Mohr). Ko pa je romanje k sv. Jakobu v Komposteli pri nas ponehalo, se je sicer ime božje poti v pesmi še ohranilo, splahnil pa je spomin na apostolov grob v Komposteli in na njegovo mesto je stopil bolj znani sveti grob Gospodov v Jeruzalemu — spomni se na številne posnetke božjega groba v Jeruzalemu po slovenskih pokopališčih, n. pr. v Štepanji vasi pri Ljubljani! Splahnil je tudi spomin na španske mohamedance, na njih mesto pa so stopili Turki kot gospodarji svetega mesta Jeruzalema in poti do njega. Iz tega poznejšega časa je prišla v romanco tudi molitev svetega »roženkranca« (v. 51.) in seveda tudi »debeli roženkranc« (20), ki ga je vzel kralj s seboj.

Ta zmeda se je morala zgoditi pri nas še pred Trubarjevim časom. Ves čas od 10.—15. stoletja je bilo romanje k sv. Jakobu Kompostelskemu v visokem cvetju in Kompostela je bila za Jeruzalemom in Rimom največja božja pot v krščanstvu — sedanjo veličastno stolnico sv. Jakoba Kompostelskega so začeli zidati v 11. in jo dozidali v 13. stoletju (prim. Fr. Jaklič v Življenju svetnikov DsM, III, 141). V nemškem posvetilu glagolskega Prvega dela Novoga testamenta iz l. 1562. kralju Maksimilijanu (II.), napisanem 12. dan januarja 1562. v Urahu, pa Trubar v zabavljanju zoper daljna romanja, Slovincem tako priljubljena, sv. Jakoba Kompostelskega nič več ne omenja (tudi

¹⁰ Der Grosse Herder, 3. zv., 1264 nsl., pod značnico Drei Könige. Prim. Dr. A. Karlin, V Kelmorajn, DsM v Celovcu, 1903, 144; o slovenskem romanju tja 147. nsl.

^{10a} Apostoli Gospodovi. Spisal dr. Jožef Lesar, prof. bogoslovja. 1924-25. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Prevaljah, str. 91.

¹¹ Gustav Schnürer, Kirche und Kultur im Mittelalter, I.², Schöningh, Paderborn, 1927, 210.

na drugih podobnih mestih o njem molči): »... Če kdo v hiši zboli,« pravi tam Trubar, »napravi bolnik ali kdo drug namesto njega... zaobljubo, da hoče prinesiti in dati veliko darilo Devici Mariji ali kakemu drugemu svetniku v tej ali oni cerkvi... ali pa, da pojde na daljno romanje. Zato romajo prečesto v Rim, Loreto in v Ötting na Bavarsko preko Sankt Wolfganga, a redno vsakih sedem let v Aachen ob Spodnjem Renu.« Rupel, Slovenski protestantski pisci, Ljubljana, 1934, str. 59. V 16. stoletju torej Slovenci pač niso več dosti vedeli o apostolovem grobu v Komposteli, dasi je bilo ime božje poti še vedno znano, saj o romanju v Kompostelo poje razen naše romance še mlajša romarska pesem (SNP, št. 6682, III, 794) iz Frama, ki pripoveduje, da mora biti romar svetega Jakoba Kompostelskega prav tako oblečen

lepo po romarsko,
ko je sveti Jakob nosil,
kda je v Galicijo šel.

A značilno je že to, da našteva ta pesem samo dele obleke in opreme, pač po podobah svetega Jakoba, ki ga upodabljajo kot romarja:¹² šolne, hlače, srajco, telovnik, suktnjo, klobuk, palico; prav niti z eno besedo pa ne omenja prave spokornosti kot priprave za romanje, ki je naši romanci poglavitna stvar.

Druga posebnost naše romance je, da se mož in žena, španski kralj in kraljica vikata. V slovenski pripovedni narodni pesmi je to, kolikor vem, edini primer — delna izjema je v baladi o »Svoji ženi nezvestem gospodu« (SNP, št. 78.), kjer žena moža vika, mož pa je nikjer ne ogovori.¹³ To je znak, da je narodna romanca o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega nedvomno posneta po tujem vzorcu, kakor vse kaže, po romanskem.

V viteški družbi srednjega veka so se družinski člani, tudi mož in žena, vikali — le starši ne otrok, oblastniki ne podložnih; o tem pričajo viteški verzni romani, tako starofrancoski kakor srednjevisokonemški; tako se vikata n. pr. Gachmuret in Herzeloyde, Parzival in Kondwiramur v Parzivalu Wolframa z Eschenbacha (II, 1120 nsl., 1225 nsl. IV, 1325 nsl. i. dr.), Gunther in Brunhilda v epu »Der Nibelunge nôt« (ir, sult i r, toda dîn, hilf: n. pr. kit. 729 nsl. [672, 736 nsl.]).

Na romanske vzorce kaže tudi nemška enačica naše romance »Graf von Rom«, kjer sta glavni osebi grof in grofica iz Rima; ohranila se je na dveh letakih nürnbergškega tiskarja Jošta Gutknechta o. l. 1521. in v številnih drugih tiskih iz 16. stoletja. Prirejena pa je po nekem starejšem viru, ki ga pesem sama imenuje »buch«: knjiga

¹² Gl. Jaklič v Življenju svetnikov, DvM, na nav. m.

¹³ V nemški pesmi »Graf von Rom«, ki je z našo romanco v sorodu, tudi žena moža vika, a mož njo tika.

(kit. 20, v. 6.), kar pomeni pesnitev, pač že pisano ali tiskano.¹⁴ Snov je uporabljena tudi v neki rokodelski pesmi (Meisterlied), najbrž iz 15. stoletja, ki pa se je še v 16. stoletju pogosto pela, z napisom »Graf Alexander von Metz« ali tudi »Der Graf mit dem Pfluge«; ohranila se je tudi v neki nizozemski prozni ljudski knjigi (Liliencron, n. d., str. XLVI.).

Zgodba se sklada v vsem bistvu z drugim, pripovednim delom naše romance. Za uvodno kitico, v kateri pesnik naznanja grofov sklep (hkrati naj bi bile to besede, ki jih grof sam reče svoji ženi), da hoče porovati na sveti grob, da si pridobi viteške slave (prim. v naši romanci, v. 40—42), sledi v dveh kiticah (po 8 vrstic) ženino svarilo, moževo slovo in ujetje (pri nas v. 45—47, 53—55). Nato pa se zgodba pripoveduje mnogo obširneje (kit. 4—31 ali 192 vrstic nasproti našim 16 vrsticam od 56—71). Dodanih je tudi več naši romanci neznanih postranskih motivov. Poganski kralj, ki je grofa ujel in ga kot sužnja daje vpregati pred plug, noče sprejeti zanj odkupnine, ampak zahteva, naj pride grofova žena moža sama reševat; čeprav se grof zaveda nevarnosti, ki ženi pri poganih preti, vendar pošlje enega izmed svojih stražnikov s pismom k ženi in naročilom, naj pride. Žena slu odreče; takoj nato pa se grofica preobleče v meniha z lutnjo in harfo, saj zna brati in pisati in igrati na vsakovrstna godala in trzala, in pojezdi za slom do morja — tri ali štiri dni potovanja (iz Rima!) — tako da se odpelje še z isto ladjo kakor možev sel, ki je seveda ne spozna. Kralj s spremstvom jo sprejme z vso častjo kot slovečega popotnega pevca in po štirih tednih dobi za plačilo namesto denarja svobodo svojega moža, ki pa je tudi ne spozna. Po moževi rešitvi se vrne žena domov, a mož nadaljuje svoje romanje k svetemu grobu. Ko se grof naposled le vrne domov, pozove ženo na odgovor, zakaj njegovemu naročilu, da bi ga prišla reševat, ni ustregla; razen tega jo moževi prijatelji obtožijo, da je bila dolgo časa neznano kje od doma: »Nihče ne ve, kaj je tedaj delala.« Tedaj pa se žena vzdigne od mize, gre iz dvorane in se vrne — preoblečena kot menih rešitelj — in se da spoznati.

V nemški pesmi se sicer nobena dežela ne imenuje z imenom, tudi ne, kateri kralj je grofa ujel, vendar je kot cilj romanja dovolj jasno označen Jeruzalem: grof hoče oditi k božjemu grobu »zaradi časti in viteštva« (nach ern und ritterschaft [kit. 1, 8]), kakor so to pogosto delali vitezi križarji; ujet je med »pogani« (kit. 15, 7 i. dr.), to je med mohamedanci, kjer ravnajo z njim kakor s sužnjem za poljska dela (kit. 4, 3); ti mohamedanci krščanske sužnje navadno proti odkupnini odpuste, le grofa ne (kit. 5); pot do tja vodi »preko divjega

¹⁴ Objavljena je pri Uhlandu, Volkslieder, št. 229., po njem tudi v knjigi Rochusa von Liliencron, Deutsches Leben im Volkslied um 1550 (Deutsche Nationalliteratur, histor. krit. Ausgabe, hrg. v. Jos. Kürschner, Bd. 13. Stuttgart, Union, št. 54.

morja« (wol über das wilde mer, kit. 8, 2). To je ozadje križarskih vojská na bližnjem Vzhodu.

Snovni motiv narodnih pesmi o viteškem ali kraljevskem romarju k svetemu grobu, bodi h Kristusovemu v Jeruzalemu, bodi svetega Jakoba star. v Kompostelo, po vsem, kar smo videli, ni ne slovenski niti nemški, ampak romanski. Po slovenski romanci bi bila snov španska (španski kralj); po nemški narodni pesmi bi bila snov italijanska (grof iz Rima) ali francoska (grof iz Metza). Težko pa je odločiti, kateri romarski cilj bi bil prvotnejši, Jeruzalem ali Kompostela. V prvotni obliki slovenske narodne romance — o tem ni mogoče dvomiti — roma španski kraljič vsekakor k španskemu narodnemu patronu sv. Jakobu v špansko narodno svetišče v Komposteli; španske Mavre (Morce) so zamenili Turki morda šele proti koncu 15. stoletja in šele takrat je postala beseda o svetem grobu dvoumna in nejasna (apostolov grob v Komposteli ali božji grob v Jeruzalemu). Težko pa je trditi, da bi se bila zgodila ista sprememba tudi v nemških enačicah in v nizozemski prozni ljudski knjigi, ker za to ne govori niti najmanjši podatek. Mogoče je celo, da gre tu za prastar pripovedni motiv, ki se je šele v srednjem veku prenesel na krščanskega viteškega romarja; to pa se je zgodilo lahko pri različnih narodih hkrati in na različen način, tako da je tu romar šel na božjo pot v Jeruzalem, tam pa v Kompostelo.

Da je ta domneva najverjetnejša, o tem nam priča tudi različnost življenjskega naziranja in zgodovinskih in kulturnih razmer, ki odsevajo na eni strani iz naše romance, na drugi strani iz nemške narodne pesmi.

Iz prvotnega vzorca romance o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega odseva globoka pobožnost in spokornost pravega božjepotnika v duhu vzora in patrona romarskega, svetega apostola Jakoba samega, ki se upodablja v srednjeveški romarski obleki s palico in torbo (gl. Fr. Jaklič, Življenje svetnikov DsM, III, 141); nemška narodna pesem pa nam kaže viteza, ki gre v sveto deželo zaradi svoje časti in viteške slave; v njej ne čutimo niti diha prave romarske spokornosti ali pobožnosti.

Razen tega nas naša romanca postavlja v čas, ko so romarsko pot iz Barcelone (Barselone), Aragonije, Navare in celo iz bližnjih španskih pokrajin, kakor iz Kastilije in Leona, v Galicijo še močno ogrožali mohamedanski Mavri, to je v glavnem ves čas od 8. do 12. stoletja, do osvoboditve Toleda v Novi Kastiliji (1085), Zaragoze (Saragose) v Aragoniji (1118), Lisboe na Portugalskem (1147); dokončno pa so bile romarske poti varne pred Mavri šele po osvoboditvi Andaluzije, Valencije in Murcije v letih 1212. do 1248. Saj se je morala zaradi mavriške nevarnosti na potih do Santiaga del Compostela združiti v 11.—12. stol. posebna družba krščanskih vitezov, ki so prevzeli nalogo, varovati romarje pred »neverniki«; iz te družbe je vzrastel nato l. 1170. poseben viteški red svetega Jakoba Kompo-

stelskega, imenovanega tudi San Iago de spada (z mečem); ta je potem z drugimi španskimi viteškimi redovi (de Calatrava, de Alcantara) pomagal braniti deželo pred Mavri in jo osvoboditi izpod mohamedanskega jarma. Simbol teh španskih križarskih vojsk so bili špancem kompostelski zvonovi: Almanzor Veliki je dal l. 997. na ramenih krščanskih jetnikov sužnjev prenesti kompostelske zvonove v Kordovo, glavno mesto španskih Mavrov, kjer so jih v veliki mošaji uporabljali kot svetilke; leta 1236. pa, ko je Kordovo zavzel kastiljski kralj Ferdinand III. Sveti, so morali mohamedanski ujetniki kompostelske zvonove spet na ramenih prenesti nazaj v špansko narodno svetišče sv. Jakoba v Galiciji. (Gl. Gustav Schnürer, Kirche und Kultur im Mittelalter, II.², Paderborn, 1929, str. 303.)

Romanski vzorec naše romance o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega je moral potemtakem nastati in se razširiti nekako do 12. stoletja, nekako v dobi, ko je nastal najstarejši epos o Cidu (Poema del Cid ali Cantar de Mio Cid), ki je živel nekako od l. 1030. do l. 1099.

Blizu v isti čas nas vodi tudi predloga nemških inačic o Grofu iz Rima ali o Grofu Aleksandru iz Metz. Pesem o Grofu iz Rima še v predelani obliki iz začetka 16. stoletja ima na sebi vse znake, da izvira iz dobe križarskih vojsk: grof iz Rima hoče iti k svetemu grobu, da si pridobi časti in viteške slave:

wolt ziehn zum heiligen grabe
nach ern und ritterschaft (kit. 1, 7—8);

njegova žena je izobrazena v vseh umetnostih viteških hčerá; zna brati in pisati in mnogo drugih zabavnih stvari, razen tega zna igrati na harfo in na gosli in na druga glasbila s strunami:

Die fraw kunt lesen und schreiben
und ander kurzweil vil,
darzu kunt sie harpfen und geigen
und ander seitenspil (ii, 1—4).

Pevcu menihu obeta sel, če pojde z njim k njegovemu bogatemu kralju, da bo dobil obilno plačilo, kakor gre viteškemu pevcu:

Der bot der sprach mit sinnen
wol zu dem münche fein:
»herr, wölt ir gut¹⁵ gewinnen,
do ziehet mit mir heim
zu einem künig reiche!
da habt ir reichen sold,
er helt euch erberleiche¹⁶
als lang ir bleiben wolt« (Kit. 13.)

¹⁵ Blago, imetje.

¹⁶ Ehrbarlich: s častjo.

Poganski kralj stopi v dvorano kakor srednjeveški fevdni gospodar, obdan z vitezi in vojščaki ter lepo sprejme (preoblečeno) gospo in njeno igro na strune, kakor slovečemu viteškemu pevcu gre:

15. Der künig kam ein gegangen
mit rittern und knechten vil,
die fraw ward schon¹⁷ empfangen
mit irem seitenspiel;
do schlug si auf der lauten
gar freudenreiche wort,
die heiden sprachen all überlaute:
si hetens beßer nie gehort.¹⁸

Vse to ustreza viteškim življenjskim navadam v dobi, ko je bil ugled viteškega stanu na vrhu, to je za križarskih vojská, nekako do sredine 15. stoletja.

Romanca o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega in o Grofu iz Rima (ali Metza) je torej pristni sad viteške dobe križarskih vojská na bližnjem Vzhodu in v Španiji. Tudi na Slovensko je morala priti ta snov še v dobi, ko je bilo zanimanje za križarske zgodbe iz Svete dežele in iz španskih krajev med slovenskim narodom še vse živo, vsaj nekako do konca 15. stoletja. Verski nazori v uvodnem delu naše romance so s to domnevo povsem v skladu; prav tako tudi viteško udvorljivo vikanje med kraljem in kraljico — v nemški pesmi po drugačni šegi le žena moža vika, on jo pa tika (podobno tudi Kriemhild in Sifrid v »Der Nibelunge nôt«).

Verzna oblika — četverostopni trohej brez rim — od daleč spominja na asonirani osmerek španske romance; vendar so asonance v slovenski pesmi¹⁹ tako poredke, da vzročne zveze z verzom pristne španske romance ne morejo z dovoljno gotovostjo dokazati.

Slovensko pesem o Romarju sv. Jakoba Kompostelskega je zložil nedvomno nekdo, ki je znal tuje jezike in pač tudi brati in pisati, po vsej verjetnosti torej kak kompostelski romar, ki je bil klerik ali sholar in se je seznanil s snovjo kje spotoma, bodi v Španiji, bodi v Franciji, bodi v Italiji.

¹⁷ schön, lepo.

¹⁸ gehört, slišali.

¹⁹ V. 6:8 kralj: vás; 9:11 vstala: najdla; 10:12 za njim: kamrici; 19:21 romarsko: ležalo; 22:24 rônc: pot; 23:25 dnarjev: napravil; 53:55 grob: temno; 68:70 nočem: hoče.